

4. Маслоу А. Самоактуалізація. Психологія личности: тексти. Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырея. М.: МГУ, 1982. С. 108–117.

5. Пілецька Л. С. Вплив соціально-психологічної адаптації на професійну мобільність особистості. Теоретичні і прикладні проблеми психології: Збірник наукових праць СНУ ім. В. Даля. № 4 (32). 2012. С. 227-235.

УДК 159.95

*Іванова Ю.М., студентка соціально-психологічного факультету НУЦЗУ;
Селюкова Т.В., ст. викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах НУЦЗУ*

ДОСЛІДЖЕННЯ ОБЛИВОСТЕЙ САМОВІДНОШЕННЯ І САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ДСНСУ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД РІВНЯ САМООЦІНКИ

Діяльність усіх органів та підрозділів МВС України, зокрема Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Національної гвардії України спрямована на забезпечення безпеки держави та громадянина. Цілком зрозуміло, що військовослужбовці повинні демонструвати мужність, відвагу, героїзм та самопожертву, гідно виконувати покладені на них обов'язки, тому надмірної важливості та цінності набувають такі характеристики особистості як самовідношення, самооцінка та рівень самоактуалізації.

Професійна діяльність співробітників та курсантів ДСНС потребує високого особистісного розвитку, заздалегідь свідомого та системно організованого впливу на свою психіку з метою корегування її характеристики у бажаному напрямку. Великий вплив на всі аспекти життєдіяльності, психічне здоров'я, поведінку працівників та курсантів Державної служби України з надзвичайних ситуацій мають такі якості особистості як самовідношення, самоактуалізація та самооцінка, адже, в наш час проблема самоактуалізації та самовідношення особистості є дуже важливою в професійній діяльності людини [5; 6; 7].

Самооцінка є складним особистісним утворенням і відноситься до фундаментальних властивостей особистості. У ній відбивається те, що людина дізнається про себе від інших, і її власна активність, спрямована на усвідомлення своїх дій і особистісних якостей. Самооцінка є найважливішим регулятором поведінки людини. Зокрема, саме від самооцінки залежать взаємовідносини людини з оточуючими, його критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач [2].

А.В. Захарова вважає, що самооцінка пов'язана з однією з центральних потреб людини – потребою в самоствердженні, що визначається відношенням її дійсних досягнень до того, на що людина претендує, яку мету перед собою ставить. У своїй практичній діяльності людина звичайно прагне до досягнення таких результатів, які узгоджуються з його самооцінкою, сприяють її зміц-

Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології

ненню, нормалізації. Істотні зміни в самооцінці з'являються тоді, коли досягнення зв'язуються суб'єктом діяльності з наявністю або відсутністю у нього необхідних здібностей [4].

У психологічній літературі самоактуалізація розглядається як процес реалізації людиною протягом усього життя свого потенціалу з метою стати повноцінно функціонуючою особистістю. Вона являється необхідним фактором повноцінного розвитку людини. Успішна самоактуалізація стимулює різноманітний розвиток можливостей особистості. Для самоактуалізуючої особистості важливо знати рівень можливих досягнень, щоб більш ефективно реалізувати власні прагнення та адекватно оцінити наявні успіхи, міру яких, як вважає А. Маслоу, визначає не стільки відстань до фінішу, скільки проміжок пройдений від моменту старту [3].

За С.Р. Пантілеєвим, самоствавлення – це безпосередній феноменологічний вираз сенсу «Я» для самого суб'єкта. На думку автора, воно складається із емоційного переживання і оцінки власної значимості (сенсу Я), яке має прояв у різних формах: «почуття усвідомленості Я»; «самовпевненість»; «самокерівництво»; «відображенне самовідношення»; «самоцінність» тощо. Самоствавлення розуміється як смислове особистісне утворення емоційно-ціннісної властивості [8]. Самовідношення і ступінь значущості компонентів самовідношення залежать від ієрархій діяльностей, в яких індивід бачить переважну сферу самореалізації. В ході життя людина пізнає себе і накопичує про себе знання, ці знання становлять змістовну частину його уявлень про себе. Однак знання про себе самого, авжеж, йому небайдужі: те, що в них розкривається, виявляється об'єктом його емоцій, оцінок, стає предметом його більш-менш стійкого самоствавлення [1; 9; 10].

Актуальність цього дослідження для нас і для суспільства визначається потребою відбору висококваліфікованих, психічно стійких співробітників ДСНС України. Мета дослідження: вивчити особливості самовідношення та самоактуалізації у курсантів НУЦЗУ з різним рівнем самооцінки.

За допомогою методики «Шкала самооцінки» за Н.В. Кіршевою та Н.В. Рябчиковою ми визначили рівні самооцінки в досліджуваній вибірці та виділили дві групи досліджуваних: група №1 – курсанти з низькою самооцінкою та група №2 – курсанти з високою самооцінкою.

За результатами опитувальника самовідношення В.В. Століна і С.Р. Пантілеєва ми можемо стверджувати, що в групі №2 (респонденти з високою самооцінкою) переважає більш цілісне та позитивне самовідношення, а в групі №1 (з низькою самооцінкою) відзначається більш негативний полюс самоствавлення. Курсанти з високою самооцінкою характеризуються більш оптимальними, стійкими психічними станами, ніж курсанти з низькими її значеннями. Відрізняються самовпевненістю, самопослідовністю. Вони ставляться до власного «Я» як до внутрішнього стрижня, що інтегрує і організовує їх особистість і життєдіяльність; вважають, що їх доля знаходиться в їх власних руках, відчувають обґрунтованість і послідовність своїх внутрішніх спонукань і цілей. Вони більш дружньо, ніж особи з низькою самооцінкою, ставляться до себе, схвалюють свої плани і бажання, емоційно, безумовно, приймають себе такими, якими є, нехай навіть з деякими недоліками. Тобто, ви-

значаються статистично вірогідні розбіжності практично за всіма шкалами методики: за шкалами глобальне самоствавлення, самоповага, очікуване ставлення інших до себе, самоінтерес, самовпевненість, адекватне ставлення до відношення інших, самоприйняття, самопослідовність, інтерес до себе, саморозуміння – на рівні статистичної значущості $p \leq 0,01$.

Курсанти з низькою самооцінкою, навпаки, більш схильні до внутрішньої конфліктності, сумнівам, незгоди з собою, тривожно-депресивних станів, що супроводжується переживанням почуття провини. До того вони більш схильні до самозвинувачення, готові поставити собі в провину свої промахи і невдачі, власні недоліки. Більш чутливі до оточуючих, не впевнені у собі, менш авторитарні і з готовністю визнають свої помилки, більш критично ставляться до власної діяльності. Визначаються достовірно значущі відмінності на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$ за шкалою самозвинувачення.

За допомогою «Самоактуалізаційного тесту» (САТ) Л.Я. Гозмана ми дослідили особливості самоактуалізації у курсантів з різним рівнем самооцінки. У курсантів з низькою самооцінкою визначається більш низький рівень самоактуалізації, а у досліджуваних з високою самооцінкою визначається більш високий рівень. Низька ступінь самоактуалізації свідчить про істотні дефекти особистісного розвитку, про спотворення ряду базових, найбільш соціально значущих потреб особистості, про схильність особистості до невротичних розладів. Внаслідок чого високий ризик депресії, апатії, неврозу, психосоматичних захворювань, залежностей. Такі люди орієнтовані лише на один з відрізків часової шкали, не сприймають себе такими якими вони є, сором'язливі, невпевнені в собі, втрачають самоповагу, мають загальний страх перед труднощами.

Висока ступінь самоактуалізації свідчить про більш адекватне сприйняття дійсності, автономність, впевненість у собі, креативність, прийняття себе та інших такими, якими вони є. Такі люди використовують конструктивну стратегію самоствердження. Оцінюють себе адекватно, правильно визначають свої здібності і можливості, надають належну увагу контролю над своїми діями і вчинками, керуючись минулим досвідом і почуттям відповідальності за доручену справу.

Тобто, визначаються статистично вірогідні розбіжності практично за всіма шкалами методики: за шкалами компетентність у часі, підтримка, ціннісні орієнтації, гнучкість поведінки, сенситивність до себе, спонтанність, самоповага, самоприйняття, уявлення про природу людини, синергія, прийняття агресії, контактність, креативність – на рівні статистичної значущості $p \leq 0,01$. За шкалою пізнавальні потреби статистично значущих відмінностей не виявлено.

Таким чином, за результатами дослідження ми можемо стверджувати, що курсанти з високим рівнем самооцінки мають більш адекватні показники за рівнем самовідношення та самоактуалізації в порівнянні з респондентами, які мають низький рівень самооцінки. Тому курсанти з високим рівнем самооцінки більш впевнені, спокійні, позитивні, легше встановлюють міжособові відносини, незалежні, креативні, більш цілеспрямовані, знаходяться у гармонії зі своїм «Я». На відміну від курсантів з низьким рівнем самооцінки, в котрих більша конформність, схильність до самозвинувачення, невпевненість у собі.

Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології

Отже, орієнтація курсантів структури ДСНС на розвиток особистості свідчить нам про цінність самоактуалізації та адекватного самоставлення в ієрархії інтересів. Багаті можливості самоактуалізації та самовідношення і адекватне їх використання дає можливість інакше відчувати осмисленість життя, більш відповідально відноситись до своєї діяльності, роботи, позитивно оцінювати себе на шляху власного розвитку, адже, майбутнім співробітникам структури ДСНС, важливо розуміти себе, бути у гармонії з собою, бо вони несуть відповідальність не лише за власне життя, а і за життя громадян України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Й. Особистість у вимірах самосвідомості. Суми: Еллада, 2012. 608 с.
2. Бранден Н. Моць самооценки. М.: Омега, 2006. 215 с.
3. Вахромов Е. Е. О динамике концептуальных подходов к феномену самоактуализации. Мир психологии. 2005. Т. 43. №3. С. 40-51.
4. Захарова А. В. Психология формирования самооценки. Минск: Беларусь, 1993. 382 с.
5. Иванова Ю. М., Селюкова Т. В. Особенности самоактуализации курсантов Национального университета гражданского захисту України залежно від терміну навчання. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання. Збірник тез доповідей міжнар. наук. практ. конф. Харків: ХНУВС, 2017. С. 172-174.
6. Иванова Ю. М., Селюкова Т. В. Особенности самовідношення курсантов Национального университета гражданского захисту України залежно від рівня самооцінки. Сучасний стан психологічного забезпечення професійної діяльності сил охорони правопорядку. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Х.: НАНГУ, 2017. С.133-135.
7. Иванова Ю. М. Особенности самовідношення і самоактуалізації у курсантов НУЦЗУ з різним рівнем самооцінки//Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців в умовах сучасного освітнього простору: матеріали III наук-практ. конф. Харків, 2017. С. 82-86.
8. Пантеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. 110 с.
9. Портнова Ю. М. Индивидуальные особенности самоотношения студентов вузов. Приволжский научный журнал. 2008. №3. С. 48-54.
10. Столин В. В. Самосознание личности. М.: МГУ, 1983. 284 с.

УДК 159.9

Іванченко О.С., старший викладач кафедри практичної психології Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОВИНИ ЯК РИСИ ОСОБИСТОСТІ РЯТУВАЛЬНИКА

Феномен провини, як суб'єктивної реальності, логічно включений у предметну область ряду наук, серед яких особливо виділяються такі науки, як